ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

NR 822 PROBLEMY ZARZĄDZANIA, FINANSÓW I MARKETINGU NR 33 2014

BEATA ŚWIECKA[1]
MARTA MUSIAŁ[2]
Uniwersytet Szczeciński

ZARZĄDZANIE FINANSAMI GOSPODARSTW DOMOWYCH W WARUNKACH POGARSZAJĄCEJ SIĘ SYTUACJI MAKROEKONOMICZNEJ

Streszczenie

W warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej szczególnego znaczenia nabiera problematyka efektywnego zarządzania finansami osobistymi. Istnieje więc potrzeba refleksji nad podejmowanymi przez gospodarstwa domowe decyzjami finansowymi w kontekście niestabilności i niepewności otoczenia. Celem artykułu jest analiza kluczowych decyzji finansowych gospodarstw domowych podejmowanych w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej, mających wyraz w efektywnym zarządzaniu finansami. Na potrzeby artykułu przyjęto następującą hipotezę: w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej gospodarstwa domowe podejmują bardziej racjonalne decyzje finansowe, co przejawia się wzrostem oszczędności i spadkiem akcji kredytowej.

Słowa kluczowe: finanse gospodarstw domowych, pogarszająca się sytuacja makroekonomiczna, zarządzanie finansami

[1] beata.swiecka@wzieu.pl
[2] marta.musial@wzieu.pl

Zarządzanie finansami gospodarstw domowych

Dziedzina nauk ekonomicznych zajmująca się badaniem określonego elementu rzeczywistości ekonomicznej bazującej na pieniądzu i umożliwiająca opis zjawisk związanych z działalnością człowieka, w której występuje przepływ pieniądza, to finanse. Przedmiotem jej zainteresowania jest zarówno samo zjawisko przepływu pieniądza, jak i wszystko, co się z tym wiąże – szczególnie analiza wartości tego przepływu oraz podejmowanie decyzji przez podmiot, jaki z punktu widzenia tematyki artykułu stanowi gospodarstwo domowe. Jednym z obszarów składowych nauki o finansach jest zarządzanie nimi, będące procesem realizowanym przez każde gospodarstwo domowe, choć w różnym stopniu, natężeniu, sile i świadomości, co jest uzależnione od wielu czynników, w tym od warunków makroekonomicznych. Celowość działań i podejmowanych w zarządzaniu finansami decyzji finansowych gospodarstw domowych bywa zróżnicowana. Wpływ na nie mają zarówno preferencje, potrzeby, możliwości, umiejętności, wiedza, jak i świadomość finansowa, co przekłada się na skuteczność (efektywność) działania. Przez efektywne zarządzanie finansami gospodarstw domowych rozumie się proces polegający na zwiększaniu środków finansowych przy jednoczesnym utrzymaniu takiego poziomu kosztów, który prowadzi do wzrostu zamożności i poziomu oraz jakości życia gospodarstwa domowego. Efektywne zarządzanie finansami, czyli takie, które jest skuteczne (wywołujące zgodny z założonym celem skutek), można przedstawić jako: zwiększenie środków finansowych przy jednoczesnym utrzymaniu poziomu wydatków, utrzymanie stanu środków finansowych na tym samym poziomie przy jednoczesnym obniżeniu wydatków, zwiększenie środków finansowych przy jednoczesnym obniżeniu wydatków.

W każdym gospodarstwie domowym trzeba określić istotne w jego działaniu zespoły czynności, jednorodne ze względu na ich zorganizowaną całość. Zespoły tych czynności można nazwać sferami działalności gospodarstwa domowego, przekładającymi się na decyzje finansowe, do których zaliczyć można decyzje dotyczące konsumpcji i oszczędzania, a także inwestycji, kredytowania i związanego z nimi zarządzania ryzykiem (rys. 1).

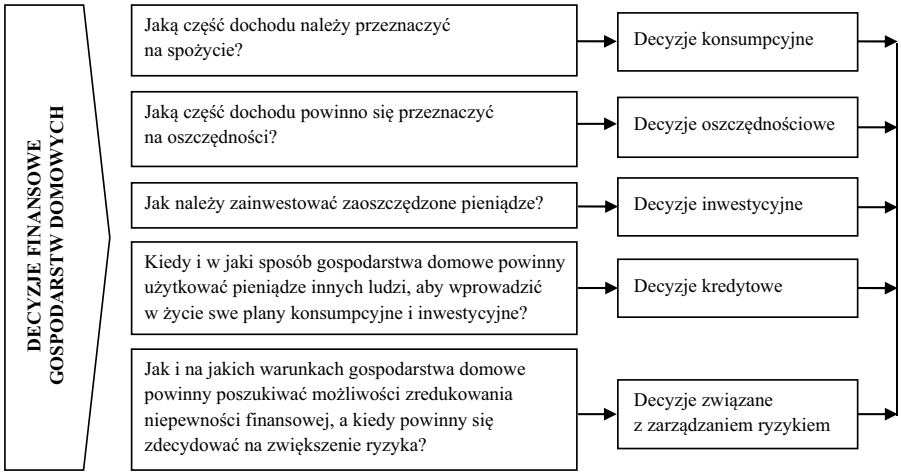

Rys. 1. Decyzje finansowe gospodarstw domowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Z. Bodie, R. Merton, *Finanse*, PWE, Warszawa 2003, s. 26.

Warunki pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej

Opisując sytuację makroekonomiczą Polski, należy przeanalizować stopę inflacji, tempo wzrostu PKB, stopę bezrobocia, wydatki na konsumpcję, stopę oszczędności oraz wartość kredytów konsumpcyjnych. W kwietniu 2013 roku inflacja spadła do 0,8% w relacji rocznej z 1% miesiąc wcześniej. Jest to najniższy poziom inflacji od 2006 roku. Na niski poziom inflacji największy wpływ miał spadek cen paliw samochodowych (–4,5%) oraz cen nośników energii dla mieszkań (–0,4%), który ma istotne znaczenie dla kosztów ich utrzymania. Najistotniejsze dla gospodarstw domowych ceny żywności wzrosły o 1,7%[3]. Tempo wzrostu realnego PKB również spada. W pierwszym kwartale 2012 roku wynosiło 3,5% r/r, natomiast w pierwszym kwartale 2013 roku – już tylko 0,4% r/r[4]. Wspomniany poziom inflacji wraz z danymi o PKB powodują, iż rynek oczekuje na obniżkę stóp procentowych. Stopa bezrobocia w kwietniu 2013 roku wyniosła 14,3%, co w porównaniu z zeszłoroczną stopą z kwietnia na poziomie 13,3% obrazuje pogarszającą się sytuację na polskim rynku pracy.

[3] *Kraj: W kwietniu inflacja w Polsce spadła do 0,8 procent i była najniższa od 7 lat*, http://lublin.com.pl/artykuly/pokaz/25010/kraj,w,kwietniu,inflacja,w,polsce,spadla,do,08,procent,i,byla,najnizsza,od,7,lat/ (18.05.2013).

[4] Informacja Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie zaktualizowanego szacunku PKB za lata 2011–2012, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4403_PLK_HTML.htm (18.05.2013).

Spowolnienie gospodarcze, spadek realnych wynagrodzeń oraz wzrost poziomu bezrobocia powodują, iż Polacy chętniej oszczędzają, co odzwierciedla w ujęciu teoretycznym motyw oszczędnościowy i przezornościowy gospodarstw domowych J.M. Keynesa, ilustrujący zabezpieczenie przed nagłym spadkiem dochodów i/lub nagłym wzrostem wydatków. Uważa się, iż w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej zabezpieczenie finansowe w postaci oszczędności dodatnio wpływa na efektywność i racjonalność zarządzania finansami, co ilustrują poniższe dane empiryczne. Na koniec 2012 roku, jak wynika z wyliczeń „Rzeczpospolitej", oszczędności Polaków były aż o 11,6 proc. wyższe niż rok wcześniej[5]. Według wyników badania przeprowadzonego dla Grupy ING przez TNS NIPO, blisko trzy czwarte Polaków deklaruje, że ma oszczędności (72%). Polacy wyprzedzają w tym m.in. Hiszpanię (71%) i Niemcy (71%). Ponadto wśród wszystkich badanych państw Polska uzyskała najwyższy odsetek osób, które obecnie odkładają dodatkowe środki pieniężne, aby zwiększyć swoje oszczędności. Ponad 20% Polaków oszczędza regularnie, a 54% Polaków posiada oszczędności, które są równoważne poziomowi trzymiesięcznych wydatków. Ze względu na obecną sytuację gospodarczą Polacy w ciągu ostatniego roku ograniczyli przede wszystkim wydatki na rozrywkę i czas wolny (44%) oraz ubrania i urodę (42%), choć w mniejszym stopniu niż w przypadku większości badanych krajów (średnia wyniosła odpowiednio 52% i 44%). Ponadto warto zauważyć, iż Polacy częściej niż inni ograniczali koszty związane z domem (21% wobec średniej 12%), 41% Polaków posiadających oszczędności zadeklarowało, że poziom odłożonych przez nich środków wzrósł w ciągu ostatniego roku – to trzeci najwyższy poziom w Europie (średnia wyniosła 35%). Polacy przodują wśród badanych krajów pod względem odsetka osób, których sytuacja finansowa w okresie ostatnich 3 miesięcy poprawiła się (15% wobec średniej 8%). Jednocześnie 37% Polaków deklaruje, że ich sytuacja uległa w tym czasie pogorszeniu (średnia 44%)[6].

Polacy w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej intensywniej oszczędzają i zaciągają zdecydowanie mniej kredytów. Dynamika zadłużenia gospodarstw domowych z tytułu kredytów wynosi zaledwie 0,1% r/r[7]. Spowolnienie na rynku kredytów dla gospodarstw domowych wynika

[5] *Oszczędności Polaków rosną mimo kryzysu i inflacji*, http://www.bankier.pl/wiadomosc/Oszczednosci-Polakow-rosna-mimo-kryzysu-i-inflacji- 2768226.html (18.05.2013).

[6] *Finansowy barometr: czas na oszczędzanie*, *międzynarodowe badanie ING na temat postaw i zachowań wobec oszczędzania w Polsce i na świecie*, ING, styczeń 2013, s. 3–4 i dalsze.

[7] Dane z kwietnia 2013 roku.

głównie z drastycznego spadku dynamiki zadłużenia gospodarstw domowych w obszarze kredytu mieszkaniowego – do poziomu 1% r/r. Jest to częściowo spowodowane spadkiem wartości długów gospodarstw domowych denominowanych we franku szwajcarskim, które z racji osłabienia franka zmniejszyły się w skali roku o ok. 8–10%[8]. Od 2012 roku do kwietnia 2013 roku wartość zadłużenia gospodarstw domowych z tytułu kredytów konsumpcyjnych zmalała o ok. 7 mld zł (rys. 2).

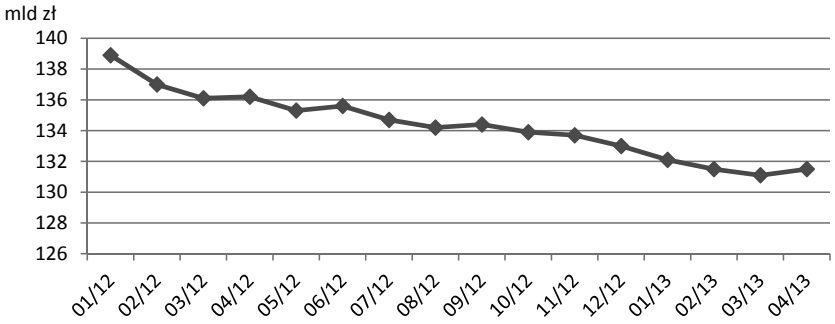

Rys. 2. Wartość kredytów konsumpcyjnych (NBP) [9] w Polsce w latach 2012–2013
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP – www.nbp.pl (18.05.2013).

Zdecydowanie wzrosła dominująca grupa gospodarstw domowych bezproblemowo obsługujących zobowiązania (z 46,5% do 53,2%). Jednocześnie w bardzo niewielkim stopniu zmniejszyła się grupa gospodarstw deklarujących jedynie niewielkie problemy z obsługą zobowiązań (spadek z 41,8% do 40,7%), a bardzo znacząco spadł udział grupy gospodarstw domowych mających duże problemy z realizacją własnych płatności. Stanowią one obecnie 6,2% ogółu gospodarstw domowych, podczas gdy w 2011 roku odsetek ten przejściowo wynosił nawet 16%[10].

Ponadto udział wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w wydatkach ogółem zmniejszył się od 2000 roku (rys. 3).

[8] *Finanse gospodarstw domowych w I kw. 2013*, http://www.finanse.egospodarka.pl/art/galeria/90767,Finanse-gospodarstw-domowych-w-I-kw-2013,2,63,1.html (18.05.2013).

[9] Wartość kredytów konsumpcyjnych – stan w mld zł. Należności (złotowe i walutowe) od gospodarstw domowych obejmują kredyty i pożyczki, skupione wierzytelności, zrealizowane gwarancje i poręczenia oraz odsetki zapadłe od dotychczasowych podsektorów: osób prywatnych, rolników indywidualnych, część przedsiębiorców indywidualnych.

[10] *Ibidem*.

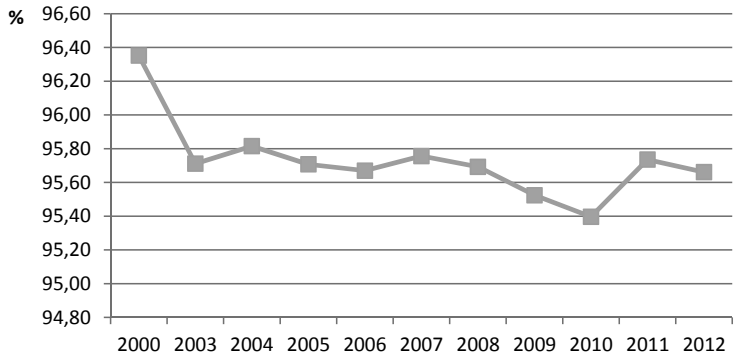

Rys. 3. Udział wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w wydatkach ogółem w Polsce w latach 2000–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – http://www.stat.gov.pl/gus/5840_3467_PLK_HTML.htm (18.05.2013).

W celu zobrazowania wpływu pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej na finanse gospodarstw domowych zostaną przedstawione wyniki trzech wybranych wskaźników: TNS Consumer Index, Wskaźnika Kondycji Gospodarstw Domowych IRG SGH (IRGKGD), Indeksu Genworth. TNS Consumer Index[11] informuje o bieżącej ocenie, prognozach sytuacji ekonomicznej Polski oraz sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych w Polsce. W kwietniu 2013 roku odnotowano niewielki wzrost o 3,4 pp. (osiągając wartość –26,8) w stosunku do poprzedniego roku. Niestety, wskaźnik od dłuższego czasu (od grudnia 2008 roku) przyjmuje wartości ujemne, obrazując pesymistyczne nastroje polskiej społeczności. Wśród składowych indeksu znajdują się:

– ocena stanu gospodarstw domowych określana na podstawie pytania: „Czy sytuacja finansowa Pana(i) gospodarstwa domowego w porównaniu do poprzedniego miesiąca jest: lepsza, taka sama, gorsza?”,
– ocena stanu gospodarki określana na podstawie pytania: „Jak Pan(i) ocenia obecną ogólną sytuację ekonomiczną Polski?”.

[11] TNS Consumer Index powstaje na bazie pięciu szczegółowych wskaźników uzyskiwanych w ramach comiesięcznych sondaży TNS Polska. Respondenci oceniają bieżącą sytuację ekonomiczną kraju oraz sytuację ekonomiczną własnego gospodarstwa domowego. Prognozy dla tych obszarów budowane są z horyzontem wynoszącym 12 miesięcy. Wartość TNS Consumer Index to wskaźnik uzyskiwany poprzez agregację sald ocen pozytywnych oraz negatywnych dla monitorowanych obszarów oceny gospodarstw domowych oraz gospodarki kraju. Wskaźnik TNS Consumer Index może przyjmować wartości od –100 do 100.

W 2012 roku Polacy oceniali sytuację gospodarstw domowych gorzej aniżeli stan gospodarki, od stycznia 2013 roku można zaobserwować zmianę owej tendencji. W obecnym roku Polacy zaczęli coraz lepiej oceniać sytuację gospodarstw domowych, a gorzej (w porównaniu z 2012 rokiem) stan gospodarki Polski (rys. 4)[12].

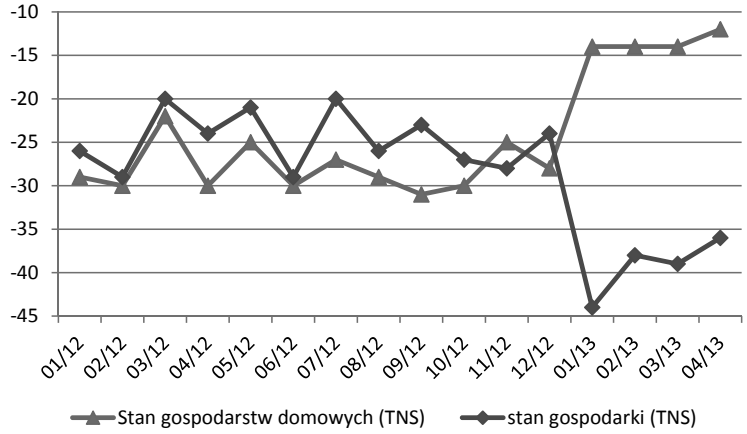

Rys. 4. Składowe TNS Consumer Index

Źródło: opracowanie własne na podstawie http://www.tnsconsumerindex.pl/index.php?month=2013-07 (18.05.2013).

Wskaźnik Kondycji Gospodarstw Domowych IRG SGH (IRGKGD) zwiększył się o ok. 4,8 pp. Instytut Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej podaje, iż „wartość wskaźnika po oczyszczeniu z fluktuacji krótkookresowych jest obecnie w stagnacji, jednak na poziomie niższym niż podczas minimum z okresu kryzysu lat 2008–2009. W bieżącym badaniu poprawie uległy prawie wszystkie składowe Wskaźnika Kondycji Gospodarstw Domowych IRG SGH, z wyjątkiem prognozy oszczędności. W największym stopniu do wzrostu Wskaźnika IRGKGD przyczynił się spadek obaw przed bezrobociem, oceny w tym zakresie zmalały o ok. 15 pp."[13].

Indeks Genworth pokazuje poziom bezpieczeństwa i niestabilności finansowej gospodarstw domowych w czternastu krajach w Europie, pięciu w Ameryce Łacińskiej oraz w Chinach. W 2012 roku Polska z wartością Indeksu wynoszącą 13 znalazła się wśród państw o najniższych wskaźnikach razem z Hiszpanią (17), Włochami (11), Portugalią (6) i Grecją (1) – rys. 5.

[12] http://www.tnsconsumerindex.pl/index.php?month=2013-04 (18.05.2013).

[13] http://www.sgh.waw.pl/instytuty/irg/aktualnosci/kgd (18.05.2013).

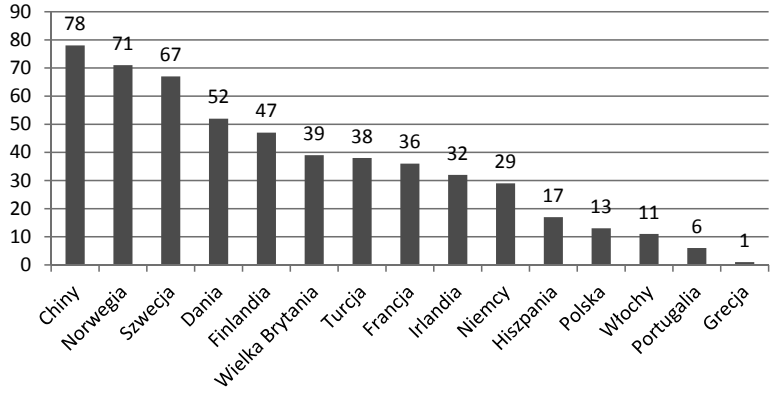

Rys. 5. Wartość Indeksu Genworth za 2012 rok według państw
Źródło: Genworth, *Indeks Genworth...*, s. 4.

W raporcie Genworth wyniki dla Polski określone są następująco: „Poziom pesymizmu w Polsce pomimo relatywnie zdrowej sytuacji gospodarczej" – ów pesymizm spowodowany jest prawdopodobnie niskim wzrostem płac realnych i spowolnieniem wzrostu zatrudnienia. Wartość Indeksu Genworth spadła o 18 punktów od 2008 roku (w 2008 – 31, w 2009 – 20, w 2010 – 18, w 2012 – 13), co wiąże się ze spadkiem liczby gospodarstw domowych stabilnych finansowo oraz wysokim wzrostem liczby niestabilnych gospodarstw domowych od 2008 roku. Obecnie tylko 1% polskich gospodarstw domowych czuje się bezpiecznie finansowo (rys. 6). Trzy najważniejsze obawy finansowe Polaków, wskazane przez respondentów badania Genworth, to koszty utrzymania, poziom wynagrodzenia oraz bezpieczeństwo zatrudnienia[14].

Podsumowanie

Gwałtowność i szybkość zmian wymagają zmiany myślenia i nowego podejścia, a zarazem „twórczej destrukcji". Niestabilne otoczenie przynosi wiele szans i zagrożeń, dlatego też celowe wydaje się ciągłe doskonalenie i rozwój w zakresie zarządzania finansami, tak by rzemiosło, jakim jest zarządzanie domem, o którym pisał już Ksenofont, mogło być ciągle usprawniane, a pogarszająca się sytuacja makroekonomiczna nie stanowiła przeszkody w efektywnym

[14] Genworth, *Indeks Genworth: Pomiar bezpieczeństwa i niestabilnosci finansowej konsumentów*, Genworth, marzec 2013, s. 4–10.

zarządzaniu finansami. Pogarszająca się koniunktura gospodarcza kraju i świata może być sygnałem ostrzegawczym dla gospodarstw domowych, skłaniającym je do bardziej rozważnego dysponowania środkami finansowymi, zwiększenia oszczędności, zmniejszania zadłużenia i tym samym – ograniczania ryzyka.

Podsumowując, na podstawie przestawionych w niniejszym artykule danych statystycznych można stwierdzić, iż w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej gospodarstwa domowe zwiększają oszczędności, jednocześnie ograniczając zaciąganie kredytów. Można to uznać za oznaki podejmowania przez nie bardziej racjonalnych decyzji finansowych, co potwierdza postawioną hipotezę.

Bibliografia

Bodie Z., Merton R., *Finanse*, PWE, Warszawa 2003.

Finanse gospodarstw domowych w I kw. 2013, http://www.finanse.egospodarka.pl/art/galeria/90767,Finanse-gospodarstw-domowych-w-I-kw-2013,2,63,1.html (18.05.2013).

Finansowy barometr: czas na oszczędzanie, *międzynarodowe badanie ING na temat postaw i zachowań wobec oszczędzania w Polsce i na świecie*, ING, styczeń 2013.

Genworth, *Indeks Genworth: Pomiar bezpieczeństwa i niestabilnosci finansowej konsumentów*, Genworth, marzec 2013.

http://www.sgh.waw.pl/instytuty/irg/aktualnosci/kgd (18.05.2013).

http://www.stat.gov.pl/gus/5840_3467_PLK_HTML.htm (18.05.2013).

http://www.tnsconsumerindex.pl/index.php?month=2013-04 (18.05.2013).

http://www.tnsconsumerindex.pl/index.php?month=2013-07 (18.05.2013).

Informacja Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie zaktualizowanego szacunku PKB za lata 2011-2012, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_4403_PLK_HTML.htm (18.05.2013).

Jajuga K., *Elementy nauki o finansach*, PWE, Warszawa 2007.

Kraj: W kwietniu inflacja w Polsce spadła do 0,8 procent i była najniższa od 7 lat, http://lublin.com.pl/artykuly/pokaz/25010/kraj,w,kwietniu,inflacja,w,polsce,spadla,do,08,procent,i,byla,najnizsza,od,7,lat/ (18.05.2013).

Oszczędności Polaków rosną mimo kryzysu i inflacji, http://www.bankier.pl/wiadomosc/Oszczednosci-Polakow-rosna-mimo-kryzysu-i-inflacji-2768226.html (18.05.2013).

Świecka B., *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie,* CeDeWu, Warszawa 2009.

www.nbp.pl (18.05.2013).

HOUSEHOLD FINANCE MANAGEMENT UNDER CONDITION OF DETERIORATING MACROECONOMIC SITUATION

Summary

Under conditions of deteriorating macroeconomic situation, the issue of effective personal finance management gains particular importance. The need for reflection over financial decisions taken by households appears, in context of instability and uncertainty of environment. The aim of article is to analyze key financial decisions of households, which they undertake under deteriorating macroeconomic conditions, influencing their effective financial management. For the purpose of this article following hypothesis has been chosen: Under deteriorating macroeconomic conditions households undertake more rational financial choices, which is reflected in saving increase and decrease in lending.

Keywords: household finance, deteriorating macroeconomic situation, finance management

Translated by Marta Musiał